

bantur, et isti omnes quisque die mortis suæ? Nam posteriores eorum viderunt posteros illorum. Annon eos videbitis sicut hodie, intelligendum est non sicut hodie persequentes et inimicos, et tanto post vos agmine venientes; ut omnino nulla sit quæstio, nec de æterno tempore quod hic posuit; quia etsi videbunt se utriusque tempore resurrectionis, non sic utique videbunt ut hodie.

QUÆSTIO LII.

Quid est quod dixit Dominus ad Moysen, « Quid tu » clamas ad me¹? » Cum Scriptura non dixerit aliquid de Moysi vocibus, nec eum orantem commemoraverit, nisi quia intelligi voluit, hoc eum egisse vocis silentio, ut corde clamaret.

QUÆSTIO LIII.

« Et tu eleva virgam tuam, et extende manum tuam » super mare². » Hæc est illa virga, in qua fiebant mirabilia, quæ modo dicitur esse Moysi: tunc autem fratris ejus fuisse dicebatur, quando per illam ipse operabatur.

QUÆSTIO LIV.

« EXTENDISTI dexteram tuam, transvoravit eos terra³. » Terram pro aqua non mirum est positam. Tota quippe pars ista extrema vel infima mundi, terræ nomine censeatur; secundum id quod sæpe dicitur: « Deus qui fecit cælum et terram: » et illius Psalmi distributione commemoratis coelestibus: « Laudate, inquit, Dominum de terra⁴; » et ea exequitur in laude, quæ etiam ad aquas pertineant.

¹ Exod. xiv, 15. — ² Id. iv, 16. — ³ Id. xv, 12. — ⁴ Psal. cxlviii, 7.

QUÆSTIO LV.

« MISISTI Spiritum tuum, et cooperuit eos mare¹. » Ecce jam quinto commemoratur Spiritus Dei, ut in hoc numero accipiamus et quod dictum est: « Digitus Dei est » hoc². » Primo ubi scriptum est: « Spiritus Dei super- » ferebatur super aquas³. » Secundo ubi dicitur: « Non » permanebit in istis hominibus Spiritus meus, quoniam » carnes sunt⁴. » Tertio, ubi Pharaon dicit ad Joseph: « Quoniam Spiritus Dei est in te⁵. » Quarto, ubi incantatores Ægyptiorum dicunt: « Digitus Dei est hoc. » Quinto, in hoc Cantico: « Misisti Spiritum tuum, et cooperuit eos mare. » Meminerimus autem Spiritum Dei non solum ad beneficia, verumetiam ad vindictam commemorari. Nam quid aliud etiam supra dixit: « Per Spiritum iræ tuæ divisa est aqua⁶? » Iste itaque Spiritus Dei in Ægyptios, spiritus iræ ejus fuit, quibus nocuit aquarum divisio, ut intrantes possent aquis redeuntibus obrui: filiis vero Israël quibus profuit quod aqua divisa est, non fuit ille spiritus iræ Dei. Unde significatur propter diversas operationes et effectus Spiritum Dei dissimiliter appellari, cum sit unus atque ille duntaxat, qui etiam Spiritus sanctus in unitate Trinitatis accipitur. Proinde non arbitror alium quam eundem significari, ubi dicit Apostolus: « Non enim accepistis spiritum servitutis » iterum in timore: sed accepistis Spiritum adoptionis in » quo clamamus: Abba Pater⁷; » quia eodem Spiritu Dei, id est, digito Dei, quo Lex in tabulis lapideis conscripta est, timor incussus est eis⁸, qui gratiam nondum intelligebant, ut de sua infirmitate atque peccatis per Legem convincerentur, et « Lex illis fieret pædagogus, a

¹ Exod. xv, 10. — ² Id. viii, 19. — ³ Gen. 1, 2. — ⁴ Id. vi, 3. — ⁵ Id. xli, 38. — ⁶ Exod. xv, 8. — ⁷ Rom. viii, 15. — ⁸ Exod. xxxi, 18.

» a quo perducerentur ad gratiam quæ est in fide Jesu
» Christi¹. » De hoc autem Spiritu adoptionis et gratiæ,
id est, de hoc opere Spiritus Dei, quo impertitur gratia et
regeneratio in vitam æternam, dicitur, : « Spiritus autem
» vivificat : » cum supra diceretur : « Littera occidit², » id
est, « Lex conscripta, tantummodo jubens, sine adjuto-
rio gratiæ.

QUÆSTIO LVI.

« VENERUNT autem in Merra, et non poterant bibere de
» Merra ; amara enim erat³. » Si propter hoc appellatum
est nomen loci ejus Amaritudo, quia non potuerunt ibi
aquam bibere, quod amara esset (Merra enim interpreta-
tur amaritudo) quomodo venerunt in Merra, nisi quia eo
nomine locum Scriptura appellavit, in quem venerunt,
quo jam appellabatur cum hæc scribebantur. Posterius
enim utique scripta sunt, quam illa contigerunt.

QUÆSTIO LVII.

« ET ostendit ei Dominus lignum, et misit illud in
» aquam, et facta est aqua dulcis⁴. » Genus ligni erat
istam habens vim, an quolibet ligno id facere poterat
Deus, qui tanta mirabilia faciebat? Hoc tamen videtur
significare quod dictum est, « Ostendit ei, » tanquam
tale jam lignum esset, quo posset hoc fieri : nisi forte lo-
cus erat ubi ligna omnino non inveniabantur, ut hoc ipsum
esset divini adjutorii, quod ei lignum Dominus ostendit,
ubi nullum erat ; et per lignum aquas dulces fecit, præ-
figurans gloriam et gratiam crucis : sed in tali etiam na-
tura ligni quis nisi creator et demonstrator laudandus
est?

¹ Gal. iii, 24. — ² 2 Cor. iii, 6. — ³ Exod. xv, 24. — ⁴ Ibid. 25.

QUÆSTIO LVIII.

« DIXIT autem Dominus ad Moysen : Ecce ego pluam
» vobis panes de cœlo : et exiet populus et colliget unius
» diei in diem, ut tentem illos si ambulabunt in lege
» mea, annon¹. » Tentatio ista probatio est, non ad pec-
catum seductio : nec ideo probatio ut Deus noverit, sed
ut ipsos ipsis hominibus ostendat, quo humiliores fiant
ad petendum adjutorium et agnoscendam Dei gratiam.

QUÆSTIO LIX.

MOYSES et Aaron dicunt ad populum inter cætera :
« Propter quod exaudivit Dominus murmurationem ves-
» tram, quam vos murmuratis adversum nos. Nos autem
» quid sumus? Non enim adversum nos murmur ves-
» trum est, sed adversus Deum². » Non ex hoc tantum se
valere voluerunt quantum Deus : dixerunt enim, « Quid
» sumus nos? » Ut illi adversus illum se scirent murmu-
rasse, qui istos miserat, et qui per istos operabatur. Nec
talis illa est sententia, ubi Petrus dicit Ananiæ : « Ausus
» es mentiri Spiritui sancto? Non hominibus mentitus es,
» sed Deo³. » Non enim ait : « Ausus es mentiri mihi?
Non mihi mentitus es, sed Deo, » quod si dixisset, si-
mile fuisset. Neque ita dixit : « Ausus es mentiri Spiritui
» sancto? Non Spiritui sancto mentitus es, sed Deo : » ita
enim loquens, negaret Deum esse Spiritum sanctum. Nunc
vero cum dixisset : « Ausus est mentiri Spiritui sancto, »
cum ille se putaret hominibus fuisse mentitum, ipse Spi-
ritum sanctum Deum esse monstravit, subjungens : « Non
» hominibus mentitus es, sed Deo. »

¹ Exod. xvi, 24. — ² Ibid. 8. — ³ Act. v, 3.

QUÆSTIO LX.

Deus mandat per Moysen populo, « Ad vesperam edetis carnes, et mane replebimini panibus¹. » Ecce non pro omni alimento panes nominantur. Nam isto nomine et carnes complecterentur, quia et ipsæ alimenta sunt: nec tamen panes eos modo dicit, qui fiunt ex frumentis; ipsos enim proprie panes appellare consuevimus: manna autem panum nomine appellat. Non autem vocat quod dicit ad vesperam carnes et mane panes se daturum. Tale quippe aliquid etiam in Elia significatum est, cum ei alimenta corvus afferret². An forte carnibus ad vesperam et mane panibus ille significatur, qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram³? Ad vesperam quippe mortuus ex infirmitate sepultus est, mane autem apparuit Discipulis, qui resurrexerat in virtute.

QUÆSTIO LXI.

« Et dixit Moyses ad Aaron: Accipe vas aureum unum, » et mitte illud plenum gomor manna, et repones illud ante Deum, ut servetur in progenies, quemadmodum præcepit Dominus⁴. » Quæri potest, ubi Aaron poneret ante Deum, quando nec ullum simulacrum fuit, nec arca testamenti jam fuerat instituta. An forte ideo de futuro dixit, « Repones, » ut intelligeretur tunc ante Deum posse reponi, quando futura erat arca: an potius, « Ante Deum, » dictum est quod fit ipsa devotione offerendi, in quocumque loco poneretur? Ubi enim non est Deus? Sed illud quod adjungit: « Et reposuit Aaron ante testimonium ad reservandum, » priorem magis sensum as-

¹ Exod. xvi, 12. — ² 3 Reg. xvii, 6. — ³ Rom. iv, 15. — ⁴ Exod. xvi, 35.

serit. Hoc enim modo Scriptura dixit per prolepsim, quod postea factum est, cum esse cœpit tabernaculum testimonii.

QUÆSTIO LXII.

« Filii autem Israël ederunt manna annos quadraginta, » quoadusque venirent in terram, quæ inhabitabitur. » Manna ederunt quoadusque venirent in partem Phœnicis¹. » Significavit Scriptura per prolepsim, id est, hoc loco commemorando quod etiam postea factum est, non edisse filios Israël in eremo nisi manna. Hoc est enim quod ait: « Usque ad terram quæ inhabitatur, » id est, quæ jam non est eremus: non quia continuo ut venerunt ad terram habitabilem destiterunt vesci manna, sed quia non ante. Trajecto enim Jordane significatur manna cessasse, ubi panes terræ manducaverunt: quando ergo ingressi sunt habitabilem terram, antequam transirent Jordanem, vel tantum manna vesci, vel utroque cibo potuerunt: hoc quippe intelligi potest, quando cessasse manna non dicitur nisi Jordane trajecto. Cur autem in illa eremi inopia etiam carnes desideraverint, quando de Ægypto cum suis valde multis pecoribus exierunt, magna quæstio est. Nisi forte dicatur, cum per eremum pascua tanta non essent, et ex eo minor futura videretur fœcunditas pecorum, pepercisse illos pecoribus, ne omnibus deficientibus, etiam sacrificiis necessaria defuisse, vel si quid aliud dici potest, unde quæstio ista solvatur. Congruentius tamen creditur, non eos carnes desiderasse, quas de pecoribus habere poterant; sed eas quæ deerant, ex aquis videlicet. Ipsas quippe in illa eremo non inveniebant: unde et illis ortyometra data est, id est, aves, quas coturnices multi latine interpretati sunt², cum sit aliud ge-

¹ Exod. xvi, 35. — ² Ibid. 13.

nus avium ortygometa, quamvis coturnicibus non usquequaque dissimile. Noverat enim Deus quid desiderarent, et desiderium eorum quo carnis genere satiaret. Sed quia Scriptura concupivisse illos carnes dixerat, nec expresserat cujusmodi carnes, ideo quæstio facta est.

QUÆSTIO LXIII.

« MANNA ederunt quoadusque venirent in partem Phœnicis¹. » Jam dixerat: « Quoadusque venirent ad terram, quæ inhabitatur: » sed quia non expresserat proprie quam diceret, repetitione videtur quamdam proprietatem expressisse, dicendo: « In partem Phœnicis. » sed tunc illam terram sic credendum est appellatam; modo enim hoc non vocatur nomine. Alia quippe est, quæ Phœnice appellatur regio Tyri et Sydonis, qua illos transisse non legitur. Quanquam Scriptura fortasse potuerit terram Phœnicis appellare, ubi palmarum arbores jam esse cœperant post eremi vastitatem; quoniam palma græce sic appellatur. Initio enim profectionis suæ invenerunt locum, ubi septuaginta palmarum arbores fuerant, et duodecim fontes, sed postea eos excepit eremi prolixitas, ubi tale aliquid non fuit, quo usque venirent ad loca quæ colebantur. Verum ille sensus est probabilior, ut credamus sic appellatam tunc fuisse terram. Multarum enim terrarum et locorum, sicut fluminum et urbium, nomina certis existentibus causis antiquitate mutata sunt.

QUÆSTIO LXIV.

« ET dixit Dominus ad Moysen: Antecede populum: » sume autem tecum de senioribus populi: et virgam in qua percussisti flumen, accipe in manu tua². » Flumen Aaron legitur, non Moyses, virga percussisse. Nam Moyses

¹ Exod. xvi, 35. — ² Id. xvii, 5.

eadem virga mare divisit, non flumen: quid sibi ergo vult, « Accipe virgam in qua percussisti flumen? » An forte mare appellavit flumen? Quærendum exemplum locutionis hujus, si ita est. An quod Aaron fecit, Moysi potius tributum est; quia per Moysen Deus jubebat, quæ faceret Aaron; et in Moysen auctoritas, in illo autem ministerium fuit: quandoquidem et primis suis verbis Deus hoc illi ait de fratre suo: « Erit tibi ad populum, tu illi quæ ad Deum¹? »

QUÆSTIO LXV.

« ET ecce ego sto super cacumen collis, et virga Dei in manu mea², » dicit Moyses ad Jesum Nave, cum præciperet pugnari adversus Amalech. Nunc ergo virga Dei dicitur, quæ primum dicta est virga Aaron, postea vero virga Moysi; sicut dicitur spiritus Eliæ qui est Spiritus Dei³, cujus particeps factus est Elias: sic illa potuit dici. Dicitur etiam Dei justitia, quæ nostra est, sed donata a Deo, de qua loquens Apostolus, Judæos arguit dicens: « Ignorantes Dei justitiam, et suam justitiam volentes constituere⁴, » id est, tanquam a se sibi paratam: contra quales dicit: « Quid enim habes quod non accipisti⁵? »

QUÆSTIO LXVI.

« VENIT autem et Aaron et omnes seniores Israël manducare panem cum socero Moysi ante Deum⁶, » vel, sicut alii codices habent, « coram Deo: » quod græce scriptum est ἐναντίον τοῦ θεοῦ. Quæritur ubi ante Deum, quando nec tabernaculum fuit, nec arca testamenti, quæ postea sunt instituta. Neque enim ethic de futuro dictum

¹ Exod. iv, 16. — ² Id. xvii, 9. — ³ Luc. i, 17. — ⁴ Rom. x, 3. — ⁵ I Cor. iv, 7. — ⁶ Exod. xviii, 12.

accipere possumus, sicut dictum est de manna quod positum est in vase aureo¹. Ergo ante Deum id accipere debemus factum, quo in honorem Dei factum est. Ubi enim non Deus?

QUÆSTIO LXVII.

MOYSES socero dixit: « Quia venit ad me populus inquirere iudicium a Deo: cum eis contigerit disceptatio, et venerint ad me, iudicio unumquemque, et moneo eos » præcepta Dei et legem ejus². » Quæri potest, quomodo ista Moyses dixerit, cum Lex Dei adhuc nulla conscripta esset: nisi quia lex Dei sempiterna est, quam consulunt omnes piæ mentes, ut quod in ea invenerint, vel faciant, vel jubeant, vel vetent, secundum quod illa incommutabili veritate præceperit. Numquid enim Moyses, quamvis cum illo Deus loqueretur, per singula credendum est quod consulere soleret Deum, si quid esset in disceptationibus tantæ multitudinis, quæ illum in hoc iudicandi negotio a mane usque ad vesperam detinebat? Et tamen nisi suæ menti præidentem Dominum consuleret, legemque ejus æternam sapienter attenderet, quid justissimum iudicare inter disceptantes posset, non inveniret.

QUÆSTIO LXVIII.

IN eo quod Jothor consilium dat genero suo Moysi³, ne occupatus iudiciis populi et ipse populus consumeretur consumptione intolerabili: prima quæstio est, cur hoc Deus famulum suum, cum quo ipse tanta et talia loquebatur, ab alienigena passus est admoneri. In quo Scriptura nos admonet, per quemlibet hominem detur consilium veritatis, non debere contemni. Videndum etiam, ne forte ibi voluerit Deus ab alienigena admoneri Moy-

¹ Exod. xvi, 33. — ² Id. xviii, 15, 16. — ³ Ibid. 18.

sen, ubi et ipsum posset tentare superbia: sedebat enim iudiciaria sublimitate solus, universo populo stante. Nam hunc sensum indicat, cum ipse Jothor eos eligi jussit ad iudicandas causas populi, qui odissent superbiam. Deinde quam sit observandum quod alibi Scriptura dicit: « Fili, » ne in multis sint actus tui¹: » satis et hic apparet. Deinde verba Jothor dantis consilium Moysi consideranda sunt: dicit enim: « Nunc itaque audi me, et consilium » dabo tibi, et erit Deus tecum². » Ubi mihi videtur significari, nimis intentum humanis actionibus animum, Deo quodam modo vacuari, quo fit tanto plenior, quanto in superna atque æterna liberius extenditur.

QUÆSTIO LXIX.

QUOD vero adjungit et dicit: « Esto tu populo quæ ad » Deum, et referes verba eorum ad Deum: et testaberis » illis præcepta Dei et legem ejus: et demonstrabis illis » vias in quibus ambulabunt in eis, et opera quæ facient³: » cum populo universo hæc agenda esse demonstrat. Non enim ait: « Uniuscujusque verba referes » ad Deum, » sed, « Verba eorum, » cum supra dixisset: « Esto tu populo quæ ad Deum sunt. » Post hæc admonet, ne singulorum negotia, quæ inter se habent, deserantur, electis videlicet potentibus viris Deum colentibus, justis, et qui oderint superbiam, quos constituat super millenos, alios super centenos, alios super quinquagenos, alios super denos. Sic et ab ipso Moyse removit graves et periculosas occupationes, nec istos gravavit. Quandoquidem ipsi mille haberent unum super se, et sub illo haberent alios decem, et sub eis alios viginti, et sub his alios centum, ut vix aliquid ad singulos quosque præpositos perveniret, quod iudicare necesse haberent. Insinuat

¹ Eccli. xi, 10. — ² Exod. xviii, 19. — ³ Ibid.

hic etiam humilitatis exemplum, quod Moyses, cum quo loquebatur Deus, non fastidivit, neque contempsit alienegenæ soceri sui consilium. Quanquam et ipse Jothor, cum Israëlita non fuisset, utrum inter viros Deum verum colentes religioseque sapientes habendus sit, quemadmodum et Job, cum ex ipso populo non fuisset, merito quaeritur: imo credibilius habetur. Ambigue quippe posita sunt verba, vel utrum sacrificaverit Deo vero in populo ejus, quando vidit generum suum, vel utrum eum adoraverit ipse Moyses: quanquam de adoratione etiam si expresse positum esset, honor videretur socero redditus, eo modo quo solet hominibus honorificentiae causa exhiberi a Patribus; sicut de Abraham scriptum est, quod adoraverit filios Chet¹. Quos autem dicat γραμματοισαγωγῆς post decuriones, non facile sciri potest: quoniam hoc nomen in nullo usu habemus, vel officiorum, vel magistrorum. Nam quidam «doctores» interpretati sunt, ut intelligantur utique litterarum, qui introducant in litteras, sicut resonat græcum vocabulum. Hic sane significatur quod ante Legem datam habuerint Hebræi litteras: quæ quando cœperint esse, nescio utrum valeat indagari. Nonnullis enim videtur a primis hominibus eas cœpisse, et perductas esse ad Noë, atque inde ad parentes Abraham, et inde ad populum Israël: sed unde hoc probari possit ignoro.

QUÆSTIO LXX.

«MENSIS autem tertii exitus filiorum Israël de terra » Ægypti hac die venerunt in eremum Sina, et profecti » sunt ex Raphidim, et venerunt in eremum Sina, et applicuit Israël ibi contra montem, et Moyses ascendit in » montem Dei, et vocavit eum Dominus de monte dicens,

¹ Gen. xxii, 7. — ² Exod. xix, 1-3.

» Hæc dices domui Jacob et nuntiabis filiis Israël, » et cætera. Deinde paulo post, « Descende, et testare populo, » et purifica illos hodie et eras, et lavent vestimenta, et » sint parati in diem tertium. Tertia enim die descendet » Dominus in montem Sina coram omni populo¹. » Hoc die reperitur data Lex, quæ in tabulis lapideis scripta est digito Dei, sicut consequentia docent. Dies autem iste tertius apparet tertii mensis ab exitu Israël ex Ægypto². Ex die ergo quo Pascha fecerunt, id est, agnum immolaverunt et ederunt, qui fuit quartus-decimus primi mensis, usque ad istum quo Lex datur³, dies quinquaginta numerantur: decem et septem scilicet primi mensis, reliqui ab ipso quarto-decimo; deinde omnes triginta secundi mensis, qui fiunt quadraginta-septem; et tertius tertii mensis, qui est a solemnitate occisi agni quinquagesimus. Ac per hoc in ista umbra futuri, secundum agni immolati diem festum, sicut quinquagesimo die Lex data est, quæ conscripta est digito Dei: ita in ipsa veritate Novi Testamenti a festivitate agni immaculati Christi Jesu quinquaginta dies numerantur, ut Spiritus sanctus de altissimis datus est⁴. Digitum Dei autem esse Spiritum sanctum, et supra jam diximus teste Evangelio⁵.

QUÆSTIO LXXI.

I. QUÆRITUR, decem præcepta Legis quemadmodum dividenda sint⁶: utrum quatuor sint usque ad præceptum de sabbato, quæ ad ipsum Deum pertinent; sex autem reliqua, quorum primum est, « Honora patrem et matrem, » quæ ad hominem pertinent: an potius illa tria sint, et ista septem. Qui enim dicunt illa quatuor esse, separant quod dictum est, « Non erunt tibi dii alii præter

¹ Exod. xix, 10, 11. — ² Id. xxxi, 18. — ³ Id. xii, 6. — ⁴ Act. ii, —

⁵ Vide supra quæst. xxv. — ⁶ Exod. xx, 12.

» me¹ : » ut aliud præceptum sit, « Non facies tibi idolum, » ubi figmenta colenda prohibentur. Unum autem volunt esse, « Non concupisces uxorem proximi tui : Non » concupisces domum proximi tui², » et omnia usque in finem. Qui vero illa tria esse dicunt, et ista septem, unum volunt esse, quidquid de uno colendo Deo præcipitur, ne aliquid aliud præter illum pro Deo colatur : hæc autem extrema in duo dividunt, ut aliud sit, « Non concupisces » uxorem proximi tui, » aliud, « Non concupisces domum » proximi tui. » Decem tamen esse præcepta neutri ambi-
gunt, quoniam hoc Scriptura testatur.

II. Mihi tamen videtur congruentius accipi tria illa, et ista septem, quia et Trinitatem videntur illa quæ ad Deum pertinent insinuare diligentius intuentibus. Et revera quod dictum est, « Non erunt tibi dii alii præter me, » hoc ipsum perfectius explicatur cum prohibentur colenda figmenta. Concupiscentia porro uxoris alienæ, et concupiscentia domus alienæ, tantum in peccando differunt, ut illo quod dictum est. « Non concupisces domum proximi » tui, » adjuncta sint et alia dicente Scriptura, « Neque » agrum ejus, neque servum ejus, neque ancillam ejus, » neque bovem ejus, neque subjugale ejus, neque omne » pecus, neque quæcumque proximi tui sunt³. » Discrevisse autem videtur concupiscentiam uxoris alienæ a concupiscentia cujuslibet rei alienæ, quando utrumque sic cœpit : « Non concupisces uxorem proximi tui, Non con- » cupisces domum proximi tui, » et huic cœpit cætera adjungere. Non autem cum dixisset, « Non concupisces » uxorem proximi tui, » huic connexuit alia dicens, neque domum ejus, neque agrum ejus, neque servum ejus, et cætera : sed omnino apparent hæc esse conjuncta quæ uno præcepto videntur contineri, et discreta ab illo ubi

¹ Exod. xx, 3. — ² Ibid. 17. — ³ Ibid.

uxor nominata est. Illud autem ubi dictum est, « Non » erunt tibi dii alii præter me, » apparet hujus rei diligent-
torem executionem esse in iis, quæ subjecta sunt. Quo enim pertinet, « Non facies tibi idolum, neque ullum si- » mulacrum, quæcumque in cælo sunt sursum, et quæ- » cumque in terra deorsum, et quæcumque in aqua sub » terra, non adorabis ea, neque servies illis¹, » nisi ad id quod dictum est, « Non erunt tibi dii alii præter me? »

III. Sed rursus quæritur quo differat, « Non furtum » facies², » ab eo quod paulo post de non concupiscendis proximi rebus præcipitur. Non quidem omnis qui rem proximi sui concupiscit, furatur : sed si omnis qui furatur, rem proximi concupiscit, poterat in illa generalitate, ubi de non concupiscenda re proximi præcipitur, etiam illud quod ad furtum pertinet contineri. Similiter etiam quæritur, quo differat quod dictum est, « Non mœcha- » beris³, » ab eo quod paulo post dicitur, « Non concu- » pisces uxorem proximi tui? » In eo quippe quod dictum est, « Non mœchaberis, » poterat et illud intelligi. Nisi forte in illis duobus præceptis, non mœchandi et non furandi, ipsa opera notata sunt; in his vero extremis ipsa concupiscentia : quæ tantum differunt, ut aliquando mœchetur, qui non concupiscit uxorem proximi, cum alia aliqua causa, illi miscetur; aliquando autem concupiscat, nec ei miscetur, poenam timens, et hoc fortasse Lex ostendere voluit, quod utraque peccata sint.

IV. Item quæri solet utrum mœchiæ nomine etiam fornicatio teneatur. Hoc enim græcum verbum est, quo jam Scriptura utitur pro latino. Mœchos (*μοιχός*) tamen Græci non nisi adulteros dicunt. Sed utique ista Lex non solis viris in populo, verumetiam fœminis data est. Neque enim quia dictum est : « Non concupisces uxorem proximi

¹ Exod. xx, 4, 5. — ² Ibid. 15. — ³ Ibid. 14.